

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIUS

PAŽYMA DĖL X SKUNDO PRIEŠ PRAVIENIŠKIŲ PATAISOS NAMUS-ATVIRAJĄ KOLONIJĄ

2020-06-19 Nr. 4D-2020/1-389
Vilnius

SKUNDO ESMĖ

1. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius 2020-03-20 gavo X (toliau vadinama ir – Pareiškėjas) skundą (toliau vadinama – Skundas) dėl Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos (toliau vadinama – Pravieniškių PN) pareigūnų veiksmų, galimai nepateikiant dokumentų ir nepagrįstai naudojant antrankius.

2. Pareiškėjas Skunde nurodė:

2.1. „[...] š. m. vasario 6 d. esu įtrauktas į linkusių užpulti įskaitą, tačiau tokio režimo reikalavimo, kaip uždėjimo antrankių, įsakyme nėra“ (šios ir kitų citatų kalba netaisyta);

2.2. „Š. m. vasario 20 d. su skundu kreipiausi į įstaigos direktorių ir prašiau, kad man padarytų įsakymo kopiją, dėl antrankių uždėjimo tam, kad galėčiau pasinaudoti savo teise apskųsti priimtą įsakymą.“

3. Pareiškėjas Seimo kontrolieriaus prašo ištirti Skunde nurodytas aplinkybes.

TYRIMAS IR IŠVADOS

Tyrimui reikšmingos faktinės aplinkybės

4. Seimo kontrolierius 2020-03-23 raštu Nr. 4D-2020/1-389/3D-778 kreipėsi į Pravieniškių PN dėl informacijos suteikimo. Pravieniškių PN 2020-04-14 atsakymu Nr. S-8200 Seimo kontrolierių informavo, kad:

4.1. Pareiškėjas 2020-02-20 su skundu kreipėsi į Pravieniškių PN administraciją dėl informacijos apie antrankių panaudojimą jo atžvilgiu suteikimo. Pareiškėjui į jo skundą 2020-03-12 buvo pateiktas atsakymas Nr. 7-1279;

4.2. atsižvelgiant į Saugumo valdymo skyriaus specialisto 2020-02-05 pateiktą tarnybinį pranešimą Nr. 43-2650, kuriame surinkti visi faktai bei duomenys apie nuteistojo asmenybę ir padarytus nusikaltimus, bei Resocializacijos skyriaus psichologės 2020-02-10 psichologinę pažymą-rekomendaciją Nr. 87-53, buvo priimtas sprendimas minėtą nuteistąjį visada lydėti prieš tai uždėjus antrankius.

5. Prie Skundo Seimo kontrolieriui Pareiškėjas pateikė:

5.1. Pravieniškių PN direktoriaus 2020 m. vasario 6 d. įsakymo Nr. 2-228 „Dėl nuteistojo X

įrašymo į linkusių užpulti įskaitą“ kopiją;

5.2. Pravieniškių PN administracijos į Pareiškėjo 2020-02-20 skundą 2020-03-12 pateiktą atsakymą Nr. 7-1279. Atsakyme Pravieniškių PN nurodo, kad atsižvelgiant į Saugumo valdymo skyriaus specialisto pateiktą tarnybinį pranešimą Nr. 43-2650 bei siekiant užtikrinti pareigūnų saugumą buvo priimtas sprendimas Pareiškėją *visada lydėti su uždėtais antrankiais*.

Atsakyme taip pat nurodyta, kad Pareiškėjo prašoma informacija yra tarnybinio pobūdžio, todėl pateikta nebus.

Skundo tyrimui reikšmingi teisės aktai

6. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos:

3 straipsnis – „Niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniška ar žeminant jo orumą elgiamasi, ar jis baudžiamas.“

7. Lietuvos Respublikos Konstitucijos:

21 straipsnio 3 dalis – „Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes.“

8. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau vadinama ir – BVK):

11 straipsnis. Bendrosios nuteistųjų teisės – „1. Nuteistieji turi teisę teisės aktų nustatyta tvarka: 1) gauti rašytinę informaciją apie bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas, savo teises bei pareigas. Šią informaciją bausmės vykdymo institucija pateikia lietuvių kalba arba nuteistojo gimtąja kalba, arba ta kalba, kurią nuteistasis supranta; [...]“;

120 straipsnis „*Specialiosios priemonės, jų panaudojimo tikslas ir ribos*“ (straipsnio redakcija, galiojusi iki 2017 m. rugsėjo 1 d.):

„2. Specialiosios priemonės naudojamos atsižvelgiant į teisėtvarkos pažeidimo pobūdį, pažeidėjo asmenybę ir konkrečias aplinkybes bei situaciją. Naudojami specialiausias priemonės, pareigūnai privalo stengtis išvengti sunkių pasekmių“;

121 straipsnis „*Antrankių, tramdomųjų marškinių ar surišimo priemonių, elektroimpulsinių prietaisų, lazdu, kovinių imtynių veiksmų bei asmens apsaugai skirtų dujų panaudojimo pagrindai*“ (straipsnio redakcija, galiojusi iki 2017 m. rugsėjo 1 d.):

„1. Kalėjimų departamento, pataisos įstaigos, policijos ir Viešojo saugumo tarnybos pareigūnai gali panaudoti prieš nuteistuosius antrankius, tramdomuosius marškinius ar surišimo priemones, elektroimpulsinius prietaisus, lazdas, kovinius imtynių veiksmus bei asmens apsaugai skirtas dujas šiais atvejais:

1) kai reikia apginti pataisos įstaigos darbuotojus ir kitus asmenis nuo užpuolimo, gresiančio jų gyvybei ar sveikatai, taip pat vaduoti įkaitus“;

183 straipsnis. Bausmių vykdymo institucijų, įstaigų ir pareigūnų veiksmų ir sprendimų apskundimas – „1. Viešųjų darbų, laisvės apribojimo, arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes vykdančių institucijų ir įstaigų pareigūnų veiksmai ir sprendimai per vieną mėnesį gali būti skundžiami atitinkamą bausmę vykdančios institucijos ar įstaigos vadovui. Šis skundą turi išnagrinėti ne vėliau kaip per dvidešimt darbo dienų nuo skundo gavimo dienos. 2. Šio straipsnio 1 dalyje nurodytas bausmes vykdančių institucijų ir įstaigų vadovų veiksmai ir sprendimai per vieną mėnesį gali būti skundžiami Kalėjimų departamento direktoriui. Šis skundą turi išnagrinėti ne vėliau kaip per dvidešimt darbo dienų nuo jo gavimo dienos, o jei dėl skundo atliekamas tyrimas, – per dvidešimt darbo dienų nuo tyrimo baigimo dienos. 3. Kalėjimų departamento direktoriaus veiksmai ir sprendimai per dvidešimt dienų nuo jų įteikimo gali būti skundžiami apygardos administraciniam teismui.“

9. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo (toliau vadinama ir – VAI):

8 straipsnis. „Individualaus administracinio akto bendrieji reikalavimai ir pranešimas apie individualaus administracinio akto priėmimą“ – „1. Individualus administracinis aktas turi būti pagrįstas objektyviais duomenimis (faktais) ir teisės aktų normomis, o taikomos poveikio priemonės [...] turi būti motyvuotos. [...] 4. „Kiekvienam asmeniui, kuriam individualus administracinis aktas yra skirtas arba kurio teisėms ir pareigoms šis individualus administracinis aktas turi tiesioginį poveikį, ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo šio akto priėmimo raštu pranešama apie individualaus administracinio akto priėmimą, kartu pridedant individualaus administracinio akto teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintą kopiją, jeigu kiti įstatymai nenustato kitaip. Kai individualus administracinis aktas priimamas naudojantis valstybės informacinėmis sistemomis, vietoj individualaus administracinio akto teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintos kopijos gali būti pridedamas individualaus administracinio akto išrašas.“

10. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymo (toliau vadinama – TGIĮ):

15 straipsnis. *Atsisakymas pateikti dokumentus* – „1. Institucija atsisako pateikti pareiškėjui dokumentus, jeigu: 1) tas pats pareiškėjas pakartotinai prašo tų pačių dokumentų, kurie jam jau buvo pateikti; 2) prašomi dokumentai yra paskelbti institucijos interneto svetainėje, visuomenės informavimo priemonėse, taip pat naudojant elektronines priemones; tokiu atveju per 3 darbo dienas nuo prašymo gavimo institucijoje dienos pareiškėjui nurodomas jų paskelbimo šaltinis; 3) pagal pareiškėjo prašymą reikėtų specialiai adaptuoti, apdoroti ar kitaip perdirbti dokumentus ir tai būtų susiję su neproporcingai didelėmis darbo ir laiko sąnaudomis; 4) šio įstatymo 12 straipsnio 4 dalyje nustatyta tvarka paprašius patikslinti ir (ar) papildyti prašymą, pareiškėjas jo nepatikslina arba patikslinto prašymo turinys yra nekonkretus; 5) institucija prašomų dokumentų tvarkymą nutraukė pasikeitus institucijos funkcijoms; 6) nėra galimybės nustatyti pareiškėjo tapatumo; 7) pareiškėjas kreipiasi dėl dokumentų, kurių teikimui šio įstatymo nuostatos netaikomos šio įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje nurodytais atvejais. 2. Jeigu institucija nustato šio straipsnio 1 dalyje nurodytus atsisakymo pateikti dokumentus pareiškėjui pagrindus, ji per 3 darbo dienas nuo prašymo gavimo institucijoje dienos priima sprendimą dėl atsisakymo pateikti dokumentus pareiškėjui. Nustačiusi, kad yra pagrindas atsisakyti pateikti jam dokumentus, institucija kitą darbo dieną nuo sprendimo priėmimo apie tai privalo pranešti pareiškėjui, nurodyti teisinį pagrindą ir informuoti apie šio sprendimo apskundimo tvarką. [...].“

11. Lietuvos Respublikos pataisos pareigūnų veiklos įstatymo (toliau vadinamas – Pataisos pareigūnų veiklos įstatymas):

11 straipsnis. *Prievartos naudojimo sąlygos* – „1. Prievarta gali būti naudojama tik tarnybinio būtinumo atvejais ir tik tiek, kiek to reikia tarnybinei pareigai atlikti. Pataisos pareigūnai naudoti prievartą privalo adekvačiai esamoms aplinkybėms ir proporcingai esamam pavojui, atsižvelgdami į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį, intensyvumą ir individualias pažeidėjo savybes. 2. Pataisos pareigūnai turi teisę naudoti psichinę ir (ar) fizinę prievartą. 3. Prievartą pataisos pareigūnai turi teisę naudoti šiais atvejais: 1) saugodamiesi ar siekdami apsaugoti asmenis nuo gresiančio pavojaus gyvybei ar sveikatai; 2) kai asmuo nevykdo Kalėjimų departamento, pataisos įstaigos arba tardymo izoliatoriaus administracijos reikalavimų ar nurodymų (siekdamas priversti asmenį paklusti), taip pat sulaikydami asmenis (jeigu jie priešinasi); 3) atremdami kėsiniąsi į šaunamąjį ginklą, specialiąsias priemones, ryšio priemones ir siekdami šiuos objektus susigrąžinti; 4) atremdami Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų statinių, transporto priemonių, turto, teritorijų užpuolimus; 5) patekdami į teritorijas, patalpas ar transporto priemones per kratą ar poėmį, taip pat kai jose, turimais duomenimis, gali slėptis asmenys, galimai padarę nusikalstamą veiką; 6) užkirsdami kelią nusikalstamai veikai; 7) ypatingos situacijos (nuteistųjų ar suimtųjų riaušių, grupinio pasipriešinimo pataisos įstaigos arba tardymo izoliatoriaus administracijai ar neteisėtų grupinių veiksmų, šturkščiai pažeidžiančių pataisos įstaigos arba tardymo izoliatoriaus vidaus tvarką, įkaitų

grobimo atvejais) metu.

[...]

4. Pataisos pareigūnai turi teisę naudoti antrankius ir surišimo priemones: 1) prieš agresyvius ar linkusius žaloti asmenis; 2) konvojuodami arba pristatydami į policijos įstaigą ar kitą instituciją ar įstaigą asmenis, atlikdami šių asmenų apžiūrą. 5. Fizinė prievarta naudojama tik tada, kai psichinė prievarta buvo neveiksminga arba kai bet koks delsimas kelia pavojų pataisos pareigūno ar kito asmens gyvybei ar sveikatai.“

12. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2006 m. sausio 11 d. priimtose rekomendacijose šalis narėms Nr. (2006)2 „Dėl Europos kalinimo taisyklių“ (toliau vadinama – Europos kalinimo taisyklės) :

64.1. „Kalėjimo darbuotojai neturi naudoti jėgos prieš kalinius, išskyrus saviginos ar mėginimo pabėgti atvejus, arba kai aktyviai ar pasyviai fiziškai priešinamasi teisėtiems reikalavimams, ir tai visada turi būti kraštutinė priemonė“.

64.2. „Jėga turi būti naudojama ne daugiau ir ne ilgiau nei neišvengiamai reikia.“

65. „Turi būti patvirtinta detali jėgos panaudojimo tvarka, kuri numatyta:

- a. jėgos rūšys, kurios gali būti panaudojamos;
- b. aplinkybės, kuriomis kiekviena jėgos rūšis gali būti panaudojama;
- c. darbuotojus, turinčius teisę panaudoti skirtingas jėgos rūšis;
- d. įgaliojimų lygius, reikalingus prieš bet kokios jėgos panaudojimą; ir e. pranešimus, kurie turi būti surašyti, jei buvo panaudota jėga.“

66. „Darbuotojai, turintys tiesioginių kontaktų su kaliniais, turi būti išmokyti specialios technikos tramdyti agresyvius kalinius minimaliai panaudojant jėgą.“

[...]

68.2. „Atrankiai, tramdomieji marškiniai ir kitos kūno tramdymo priemonės gali būti naudojamos tik esant šioms aplinkybėms:

- a. pervežimo metu saugant nuo pabėgimo, su sąlyga, kad jos nuimamos, kai kalinys stoja prieš teisumą ar valdžios instituciją, nebent valdžia nenusprendžiama kitaip; arba
- b. vadovo įsakymu, jei kiti kontrolės metodai nepadeda, siekiant neleisti kaliniui sužaloti save ar kitus, arba sugadinti turtą. Tokiais atvejais vadovas turi nedelsdamas informuoti praktikuojantį gydytoją ir pranešti aukštesniajai valdžios institucijai.“

68.3. „Suvaržymo priemonės neturi būti taikomos ilgiau, negu tai būtina.“

68.4. „Nacionaliniai įstatymai turi tiksliai nustatyti suvaržymo priemonių taikymo būdą.“

13. Tvarkos aprašo dėl specialiųjų priemonių specifikacijos ir specialiųjų priemonių panaudojimo, patvirtinto 2016-11-23 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1162:

4 punktas – „Pareigūnas, prieš panaudodamas specialiąsias priemones, privalo įvertinti asmens pasipriešinimo lygį, specialiųjų priemonių naudojimu siekiamą tikslą, kokio poveikio efektyvumo tikimasi panaudojus specialiąsias priemones, galimybes pasinaudoti specialiųjų priemonių sukeltu poveikiu, specialiųjų priemonių panaudojimo ir poveikio padarinius, savo atsitraukimo, priedangos ir kitų specialiųjų priemonių panaudojimo galimybes, jeigu panaudotos specialiosios priemonės būtų nepakankamai veiksmingos“;

5 punktas – „Prieš naudodamas specialiąsias priemones, pareigūnas privalo: 5.1. paaiškinti asmeniui ar asmenims sulaikymo pagrindą, atsakomybę, kylančią už pareigūno teisėtų nurodymų ar reikalavimų nevykdymą; 5.2. įspėti apie ketinimą panaudoti specialiąsias priemones. [...]“

Teismų praktika

14. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau vadinama ir – LVAT):

14.1. 2014-04-09 aprobuotame Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas dėl bausmių vykdymo ir kardomojo suėmimo institucijų, įstaigų ir pareigūnų veiksmų ir sprendimų viešojo administravimo srityje, apibendrinime yra nurodęs:

„Šio teisinio reguliavimo kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad Pataisos namai ir Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, kaip viešojo administravimo subjektai, be minėtų specialiųjų teisės nuostatų, savo veikloje privalo laikytis viešojo administravimo srityje taikomų viešojo administravimo principų, pavyzdžiui: įstatymo viršenybės, reiškiančio, kad viešojo administravimo subjektų įgaliojimai atlikti viešąjį administravimą turi būti nustatyti teisės aktuose, o veikla turi atitikti šiame įstatyme išdėstytus teisinius pagrindus, objektyvumo, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia principus (Viešojo administravimo įstatymo 3 str. 1 p.) (2012 m. gruodžio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3206/2012). Laisvės atėmimo institucijų sprendimuose turi būti aiškiai nurodyti objektyviais duomenimis (faktais) ir teisės aktų normomis pagrįsti sprendimo motyvai, kurie, be kita ko, atitiktų Viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnyje numatytus reikalavimus (2011 m. balandžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2876/2011)“;

14.2. 2009-04-02 nutartyje, priimtoje administracinėje byloje Nr. A756-422/2009, yra nurodęs:

„[...] viešojo administravimo institucijos priimamiems sprendimams (individualiems administraciniais aktams) keliami Viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnyje įtvirtinti reikalavimai. Šio įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad individualus administracinis sprendimas turi būti pagrįstas nustatytais faktais ir teisės aktų normomis, o 2 dalyje nurodyta, kad sprendime turi būti aiškiai suformuluotos nustatytos arba suteikiamos teisės ir pareigos bei nurodyta sprendimo apskundimo tvarka. Šios nuostatos reiškia, kad akte turėtų būti nurodomi pagrindiniai faktai, argumentai ir įrodymai, pateikiamas teisinis pagrindas, kuriuo viešojo administravimo subjektas rėmėsi priimdamas administracinį aktą; motyvų išdėstymas turi būti adekvatus, aiškus ir pakankamas. Ši teisės norma siejama su teisėtumo principu, pagal kurį reikalaujama, kad viešojo administravimo subjektai savo veikla nepažeistų teisės aktų reikalavimų, kad jų sprendimai būtų pagrįsti, o sprendimų turinys atitiktų teisės normų reikalavimus“;

14.3. 2008-11-20 nutartyje administracinėje byloje Nr. A756-1698/2008) LVAT yra nurodęs:

„[...] nenustačius pagrindų, dėl kurių pagal Įstatymą [TGI] pareiškėjų prašoma informacija gali būti neteikiama, taip pat nesant duomenų, kad institucija prašomos informacijos neturėtų, informacija turi būti teikiama; į asmenų prašymus pateikiami atsakymai privalo būti konkretūs, aiškūs ir išsamūs“;

14.4. LVAT 2016-02-23 nutartyje (administracinė byla Nr. A-236-858/2016), be kita ko, nurodyta:

„Sistemiškai aiškinant BVK 120–121 straipsnius pažymėtina, jog tardymo izoliatoriaus pareigūnai gali panaudoti prieš nuteistuosius antrankius jiems siautėjant (BVK 121 str. 2 d. 1 p.), nuteistajam atsisakius sekti į baudos ar drausmės izoliatorių (BVK 121 str. 2 d. 2 p.), kai nuteistasis bando žudyti ar susižaloti (BVK 121 str. 2 d. 3 p.). Pareigūnai turi teisę ir įgaliojimus save bei kitus asmenis ginti nuo neteisėtų veiksmų ir šiuo tikslu pareigūnai gali panaudoti visas įstatyme nustatytas prievartos priemones ir jėgą būtinojo reikalingumo atveju, kiek to reikia jų pareigoms atlikti, jei norimų tikslų negalima pasiekti kitomis įtikinimo priemonėmis. Nurodytų BVK nuostatų konstrukcija taip pat leidžia teigti, kad specialiosios priemonės gali būti naudojamos tik išimtiniais, teisės aktų numatytais atvejais ir jų naudojimas privalo būti nutrauktas, kai išnyksta jų panaudojimo pagrindai. Nurodyto reguliavimo kontekste teisėjų kolegija taip pat atkreipia dėmesį, kad taikant šias priemones turi būti gerbiamos asmens teisės, pareigūnai negali veikti nesilaikydami teisės aktų numatytų reikalavimų, negali būti piktnaudžiaujama suteikiamais įgaliojimais, asmenims tokioje situacijoje turi būti užtikrinamos Konstitucijos 21 straipsnyje, BVK 7 straipsnio 1 dalyje nurodomos deklaruojamos teisės, atsižvelgiama į tai, kad vykdant bausmę neturi būti siekiama žmogų kankinti, žiauriai su juo elgtis arba žeminti jo orumą.“

15. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Bouyid prieš Belgiją* (2015 m. rugsėjo 28 d. sprendimas) pažymėjo, kad, asmens laisvės atėmimo atveju arba tiesiog jam susidūrus su teisėsaugos pareigūnais, bet koks fizinės jėgos panaudojimas, jei jis nėra griežtai būtinas dėl šio asmens elgesio, žemina žmogaus orumą ir iš esmės nėra suderinamas su Konvencijos 3 straipsnyje numatyta teise.

Seimo kontrolierių darbo praktika

16. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos 2020 m. vasario 21 d. ataskaitoje Nr. NŽTI-2019/1-1 „Dėl esminių žmogaus teisių problemų, kylančių teisėsaugos pareigūnams savo veikloje taikant fizinę prievartą“ konstatuota:

„4. Dėl pareigūnų fizinės prievartos naudojimą reglamentuojančių Lietuvos Respublikos teisės aktų atitikties tarptautiniams žmogaus teisių standartams.

[...]

Visuotinai pripažįstama, kad, atlikdami savo pareigas, teisėtvarkos pareigūnai turi gerbti ir ginti žmogaus orumą, visų žmonių teises. Atlikdami savo pareigas pareigūnai pirmiausia turi taikyti nesmurtines poveikio priemones, o fizinę prievartą panaudoti tik tada, kai nesmurtinės priemonės yra neveiksmingos ir fizinio poveikio priemonės neišvengiamai būtinos pareigoms atlikti. Teisėsaugos pareigūnai tarptautiniu lygiu skatinami prieš suimtuosius arba sulaikytuosius prievartos nenaudoti, išskyrus atvejus, kuomet tai būtina siekiant užtikrinti visuomenės ir (ar) asmens saugumą

[...]

Europos Komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurių, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (toliau – CPT) yra pažymėta, kad pareigūnai, naudodami specialiąsias priemones prieš asmenis, kurių laisvė yra apribota, turi paisyti būtinumo, proporcingumo, išankstinio perspėjimo apie ketinamas panaudoti fizinio poveikio priemones ir atsargumo principų. CPT yra konstatavęs, kad tokios specialiosios priemonės kaip elektros impulsiniai prietaisai gali būti panaudotos tik tuomet, kai kyla reali grėsmė asmenų saugumui ir sveikatai. Be to, fizinio poveikio priemonės turėtų būti naudojamos tik tuomet, kai kitos panaudotos švelnesnės poveikio priemonės, tokios kaip žodinis perspėjimas, pokalbis, įtikinėjimas, buvo neveiksmingos, arba tokiais atvejais, kai pareigūnas turi reaguoti nedelsdamas ir švelnesnėmis poveikio priemonėmis pasinaudoti objektyviai negali.

[...]

Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) yra pažymėjęs, kad, asmens laisvės atėmimo atveju arba tiesiog jam susidūrus su teisėsaugos pareigūnais, bet koks fizinės prievartos panaudojimas, jeigu jis nėra griežtai būtinas dėl šio asmens elgesio, t. y. be jokių įrodymų, kad šis asmuo nepakluso pareigūnų nurodymams ir (arba) kėlė pavojų, žemina žmogaus orumą ir iš esmės prilygsta EŽTK 3 straipsniu draudžiamam kankinimui, nežmoniškam ar žeminančiam žmogaus orumą elgesiui arba baudimui.“

Tyrimo išvados

17. Atsižvelgiant į Skunde nurodytas aplinkybes, tyrimo metu surinktą informaciją ir teisinį reglamentavimą, tyrimo išvados bus pateikiamos dėl kiekvienos iš šių dalių atskirai:

17.1. dėl pareigūnų veiksmų atsisakant teikti informaciją;

17.2. dėl specialiųjų priemonių naudojimo proporcingumo.

Dėl pareigūnų veiksmų atsisakant teikti informaciją

18. Pareiškėjas Skunde nurodė, kad Pravieniškių PN direktoriui pateikė 2020-02-20 kreipimąsi dėl susipažinimo su nutarimu, kuriuo buvo priimtas sprendimas nuolat jį vedžioti tik su antrankiais, tačiau jokios su šiuo klausimu susijusios informacijos jam nebuvo pateikta.

19. Pravieniškių PN yra viešojo administravimo subjektas, todėl, nagrinėdami pareiškėjų skundus, be specialiųjų teisės nuostatų, savo veikloje privalo laikytis ir kitų viešojo administravimo srityje taikomų teisės aktų, įskaitant ir TGIĮ.

Pagal nustatytą teisinį reglamentavimą, kiekvienas asmuo turi teisę gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų. Ši informacija yra teikiama TGIĮ nustatyta tvarka.

TGIĮ 15 straipsnyje yra nurodytas baigtinis sąrašas pagrindų, kuriems esant įstaigos turi teisę atsisakyti teikti pareiškėjams jų prašomą informaciją, t. y., jeigu pagal pareiškėjo prašymą reikėtų sukurti dokumentus arba informacijos rinkmenas ir tai būtų susiję su neproporcingai didelėmis darbo ir laiko sąnaudomis; prašymo turinys yra nekonkretus; tas pats pareiškėjas pakartotinai prašo tos pačios informacijos; prašoma informacija jau buvo viešai paskelbta; įstaiga tam tikros informacijos rinkimą ir tvarkymą nutraukia pasikeitus įstaigos funkcijoms, ir kt.

LVAT savo praktikoje nurodo, kad nenustačius pagrindų, dėl kurių pagal TGIĮ pareiškėjų prašoma informacija gali būti neteikiama, taip pat nesant duomenų, kad institucija prašomos informacijos neturėtų, informacija turi būti teikiama; į asmenų prašymus pateikiami atsakymai privalo būti konkretūs, aiškūs ir išsamūs (pažymos 14.3 punktas).

20. Skundo tyrimo metu nustatyta, kad Pravieniškių PN administracija 2020-02-20 gavo Pareiškėjo kreipimąsi Nr. 7R(9-105)937, kuriuo buvo prašoma pateikti jam susipažinti Pravieniškių PN priimtą sprendimą, kad išvedant jį iš kameros turi būti naudojami antrankiai.

2020-03-12 Pravieniškių PN administracija pateikė Pareiškėjui atsakymą Nr. 7-1279, kuriame nurodė, kad prašoma informacija yra tarnybinio pobūdžio, todėl nebus pateikta.

Šios aplinkybės leidžia teigti, kad Pravieniškių PN pareigūnai sprendami Pareiškėjo skundo tenkinimo / netenkinimo klausimą nesivadovavo TGIĮ, t. y., nevertino, ar yra / nėra šio įstatymo 15 straipsnyje nustatytų teisinių pagrindų atsisakyti teikti Pareiškėjo prašomą informaciją; jei TGIĮ 15 straipsnyje nustatytų teisinių pagrindų atsisakyti teikti informaciją nenustatyta – Pravieniškių PN privalėjo suteikti Pareiškėjui jo prašomą informaciją. Kadangi „tarnybinio pobūdžio informacija“ nėra nurodyta TGIĮ kaip priežastis, dėl kurios informacija gali būti neteikiama, vadinasi, Pravieniškių PN pareigūnų atsisakymas teikti informaciją yra neteisėtas ir nepagrįstas.

Atkreipiame dėmesį ir į tai, kad Pravieniškių PN administracija, nepateikdama informacijos, apribojo Pareiškėjo teisę skųsti sprendimą, varžantį jo laisves.

21. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Pravieniškių PN administracija pažeidė Pareiškėjo teisę gauti informaciją.

Pareiškėjo Skundo dalis dėl Pravieniškių PN pataisos pareigūnų veiksmų (neveikimo), nepateikiant prašomos informacijos, pripažįstama **pagrįsta**.

Dėl specialiųjų priemonių naudojimo proporcingumo

22. Pareiškėjas Skunde kelia klausimą, ar antrankių naudojimas nuolat, išvedant jį iš kameros, yra pagrįstas ir teisėtas.

23. Seimo kontrolierius, atlikęs tyrimą dėl esminių žmogaus teisių problemų, kylančių teisėsaugos pareigūnams savo veikloje taikant fizinę prievartą, 2020 m. vasario 21 d. ataskaitoje pasisakė, kad tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais draudžiama nuteistuosius kankinti ar kitaip su jais žiauriai elgtis. Teisės aktuose numatyta, kad fizinė prievarta prieš nuteistuosius gali būti

pavartota tik išskirtiniais, įstatymuose numatytais, atvejais, tik esant tam tikroms sąlygoms, ir ne daugiau nei reikia teisėtiems tikslams pasiekti.

EŽTT yra pažymėjęs, kad, asmens laisvės atėmimo atveju arba tiesiog jam susidūrus su teisėsaugos pareigūnais, bet koks fizinės jėgos panaudojimas, jei jis nėra griežtai būtinas dėl šio asmens elgesio, žemina žmogaus orumą ir iš esmės nėra suderinamas su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 3 straipsnyje numatyta teise.

24. Skundo tyrimo metu nustatyta, kad Pravieniškių PN administracija, tik Pareiškėjui 2020-02-03 atvykus į Pravieniškių PN, priėmė sprendimą visur jį vesti su uždėtais antrankiais. Minėtas sprendimas buvo priimtas, atsižvelgiant į 2020-02-05 Pravieniškių PN Saugumo valdymo skyriaus specialisto surašytą tarnybinį pranešimą Nr. 43-2650, kuriame pateikti duomenys iš Pareiškėjo asmens bylos apie jo teistumą bei apie tai, kad jis buvo įtrauktas į linkusiųjų užpulti įskaitą. Sprendimas buvo informintas minėtame rašte įrašant visas: Saugumo valdymo skyriaus viršininko: „Siūlau papildyti įtraukimo į linkusių užpulti įsakymą, nurodant „vedžioti su antrankiais rakinant už nugaros“; Kriminalinės žvalgybos skyriaus specialisto: „Tarpininkauju“; Pravieniškių PN direktoriaus pavaduotojo: „Tarpininkauju“. Pravieniškių PN administracija nurodė, kad priimant sprendimą dėl antrankių dar buvo remtasi ir 2020 m. vasario 10 d. Resocializacijos skyriaus psichologės surašyta pažyma-rekomendacija Nr. 87-53, kurioje nurodyta išvedant Pareiškėją iš kameros naudoti antrankius.

25. Europos kalinimo taisyklėse išskirtos tik dvi aplinkybės, kurių metu galima panaudoti tramdomąsias priemones-antrankius - pervežimo metu saugant nuo pabėgimo, arba *vadovo įsakymu*, jei kiti kontrolės metodai nepadeda, siekiant neleisti kaliniui sužaloti save ar kitus, arba sugadinti turtą (šios pažymos 12 punktą).

26. Priimtas sprendimas dėl antrankių naudojimo išvedant iš kameros pablogino Pareiškėjo padėtį, jam buvo nustatyti tam tikri suvaržymai, todėl, Seimo kontrolieriaus nuomone, Pravieniškių PN administracija dėl šio sprendimo turėjo priimti individualų administracinį aktą, kuris turi būti pagrįstas objektyviais duomenimis apie tai, kokią grėsmę kelia Pareiškėjas sau ir aplinkiniams, surašyti motyvai, kodėl būtent Pareiškėjo atžvilgiu pasirinktos specialiosios priemonės – antrankiai, bei nurodytas konkretus laikotarpis, *kiek laiko* privalo būti taikomos specialiosios priemonės ir jokiū būdu netaikyti jų nuolat (šios pažymos 12, 15 punktai).

27. Prievaratos priemonių panaudojimo pataisos pareigūnų veikloje sąlygos yra įtvirtintos Pataisos pareigūnų veiklos įstatymo 11 straipsnyje. Vadovaudamiesi įstatymo nustatytais kriterijais pataisos pareigūnai *individualiai pagal įvykio aplinkybes turi įvertinti fizinės prievartos taikymo būtinybę, t. y. ar pavojus yra akivaizdus, neišvengiamas ir realus, koks yra asmens pavojingumo laipsnis (padaryto pažeidimo ar nusikaltimo pobūdis), jo psichinė ir sveikatos būklė*. Tik nepadėjus įtikinimo priemonėms, pareigūnas turi pradėti naudoti silpniausio lygio prievartos priemones, o nepajėgdamas įgyti pažeidėjo paklusnumo proporcingai pažeidėjo pasipriešinimo lygiui didinti ir prievartos lygį.

CPT yra pažymėta, kad pareigūnai, naudodami specialiąsias priemones prieš asmenis, kurių laisvė yra apribota, turi paisyti būtinumo, proporcingumo, išankstinio perspėjimo apie ketinamas panaudoti fizinio poveikio priemones ir atsargumo principų. Be to, fizinio poveikio priemonės turėtų būti naudojamos tik tuomet, kai kitos panaudotos švelnesnės poveikio priemonės, tokios kaip žodinis perspėjimas, pokalbis, įtikinėjimas, buvo neveiksmingos, arba tokiais atvejais, kai pareigūnas turi reaguoti nedelsdamas ir švelnesnėmis poveikio priemonėmis pasinaudoti objektyviai negali.

28. Pravieniškių PN administracija Seimo kontrolieriui nepateikė duomenų, kurie patvirtintų sunkią Pareiškėjo psichikos būklę, t. y., jo nuolat keliamą grėsmę sau ir aplinkiniams. Taip pat

nenustatyta faktinių aplinkybių, kad Pravieniškių PN pareigūnai Pareiškėjo atžvilgiu pirmiausia būtų taikę švelnesnes poveikio priemones: žodinių perspėjimą, pokalbį, įtikinimą, vėliau būtų pradėję taikyti silpniausio lygio prievartos priemones ir, tik šioms išvardintoms priemonėmis nepasiekus reikiamo tikslo, proporcingai taikę griežtesnes prievartos priemones.

EŽTT yra pažymėjęs, kad, asmens laisvės atėmimo atveju arba tiesiog jam susidūrus su teisėsaugos pareigūnais, bet koks fizinės prievartos panaudojimas, jeigu jis nėra griežtai būtinas dėl šio asmens elgesio, žemina žmogaus orumą ir iš esmės prilygsta EŽTK 3 straipsniu draudžiamam kankinimui, nežmoniškam ar žeminančiam žmogaus orumą elgesiui arba baudimui.

29. Įvertinus tyrimo metu nustatytas aplinkybes darytina išvada, kad Pravieniškių PN administracija, priimdama sprendimą išvedant Pareiškėją iš kameros nuolat naudoti antrankius, nesivadovavo būtinumo, proporcingumo principu, nevertino asmens pasipriešinimo lygio bei kitų objektyvių aplinkybių, turinčių reikšmės skirti griežčiausių specialiųjų priemonių taikymą, todėl Skundo dalis dėl nepagrįsto specialiųjų priemonių-antrankių naudojimo yra **pagrįsta**.

SEIMO KONTROLIERIAUS SPRENDIMAI

30. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 3 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius nusprendžia X skundo dalį dėl Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos pareigūnų veiksmų, nepateikiant prašomos informacijos, pripažinti **pagrįsta**.

31. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 3 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius nusprendžia X skundo dalį dėl Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos pareigūnų veiksmų, galimai nepagrįstai naudojant specialiąsias priemones-antrankius, pripažinti **pagrįsta**.

SEIMO KONTROLIERIAUS REKOMENDACIJA

32. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 17 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos direktoriui rekomenduoja: užtikrinti, kad ateityje teikti informaciją būtų atsisakoma tik Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka, taip pat užtikrinti, kad skundai būtų nagrinėjami įvertinant, išsiaiškinant visas su skundais susijusias aplinkybes.

33. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 17 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos direktoriui rekomenduoja: nutraukti nuolatinį antrankių naudojimą išvedant Pareiškėją iš kameros ir taikyti specialiąsias priemones tik esant įstatyme numatytiems pagrindams ir sąlygoms.

34. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad informacija apie siūlymų (rekomendacijų) išnagrinėjimą Seimo kontrolieriui turi būti pateikiama nedelsiant priėmus sprendimus dėl priemonių, kurių bus imamasi, atsižvelgiant į Seimo kontrolieriaus siūlymą (rekomendaciją), **bet ne vėliau kaip per 30 dienų nuo siūlymo (rekomendacijos) gavimo dienos**.

Seimo kontrolierius

Augustinas Normantas